

 SCHARRE
LAAR *Vogeltijdschrift*
voor lezers

NUMMER 14 | 2026

NOORDBOEK

Inhoudsopgave

- 5 VOORWOORD
- 9 *Roelke Posthumus* **Een vreemde vogel 'vangen'**
- 23 *Alexander Reeuwijk* **De silhouetten van Peter Korver**
- 29 *Eva Meijer* **Beter leren samenleven met duiven**
- 41 *Caspar Janssen* **Held van het Vlaamse Veld**
- 53 *Erwin J.O. Kompanje* **De ademloze pauw**
- 65 *Arjen Ribbens* **De man die honderdduizend vogels redde**
- 78 *Mathijs van den Berg* **Gedichten**
- 85 *Kester Freriks* **Exotische lepelaars aan het Hollandse gors**
- 105 *Achilles Cools* **De oehoes van de Duitse burgemeester**
- 113 *Lara Billie Rense* **Mijn eerste blauwborst van het jaar**
- 121 *Jaap Kranenburg* **Een gaatje in de hemel**
- 133 *Albert Beintema* **Vuurwerk**
- 139 *Jaap van Diggelen* **Vogels kijken op IJsland**
- 147 *Kirsten Dorrestijn* **Verlangen naar het Diemerpark**
- 155 *Saskia van Loenen* **De wandeling: Een pad dat doet wat
het belooft**
- 163 *Alexander Reeuwijk* **De papegaaien van Lear**
- 169 BIOGRAFIEËN

De illustraties zijn van Peter Korver

18

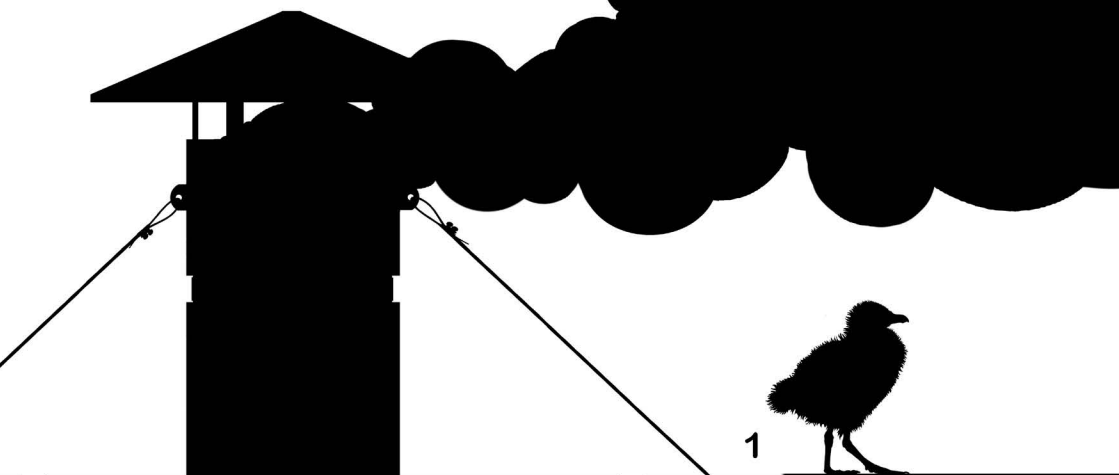
3

19

7

1

VOORWOORD

Een nieuwe lente, een nieuwe vogel

Er wordt nogal wat ontdekt in deze *Scharrelaar*. Een vogel, voor het eerst gezien. Kennis gemaakt met een onbekende, al is die nog zo algemeen. Niet dat het altijd vanzelf gaat: Jaap van Diggelen toog naar IJsland, waar hij twee sterntjes achter een grote vogel aan zag jagen. ‘Korte vleugels, rap, grootte wel buizerd ongeveer. Dit moet een giervalk zijn geweest,’ noteerde Van Diggelen met enige verbazing. Om eraan toe te voegen: ‘Zul je altijd zien: bij verrassing kom je de vogelsoort tegen waar je eerder uitgebreid naar hebt gezocht op plaatsen waar hij zeker moest zitten. Maar dan altijd wel op een plaats waar je hem totaal niet had verwacht en bij minder gunstige waarnemingsomstandigheden.’

Roelke Postumus ‘vangt’ eindelijk haar mysterieuze vogel van vijftig jaar eerder. Ooit, als middelbare scholier, zag zij een ‘bleekbruine gestroomlijnde vogel tussen de meerkoeten’, ‘zijn voeten bijkans onder water, maatje loopeend’. Het bleek een aalscholver, weet zij nu, ouder en wijzer.

Twee auteurs bezingen in deze editie hun eerste blauwborst. Voor Kirsten Dorrestijn een ‘wenssoort’ sinds ze jaren geleden als beginnend natuurjournalist over de vogel had geschreven

zonder die ooit te hebben gezien. In deze Scharrelaar komt het ervan, en beschrijft ze het geluid van een opstartende motor: ‘Ti, ti – en dan komt ie op gang.’

‘Een geluid dat zich amper laat vangen,’ noteert Lara Billie Rense bij diens kennismaking met dezelfde blauwe belofte ‘Zijn zang is als een warme hand op mijn borstbeen, een geruststelling’, aldus Rense, eerder ‘een controlefreak met een verrekijker, iemand die houvast vindt in het kijken’ dan ‘een echte vogelaar.’

Of dat allemaal zin heeft, of er misschien een doel is? Jazeker. Willen wij een vogel als bijvoorbeeld de stadsduif recht doen (en waarom niet: het dier bezorgde lang onze post, zijn boodschappen hebben in oorlogen soldaten het leven gered), dan zullen we, aldus Eva Meijer in hun essay, met duiven ‘in gesprek moeten gaan’ – jawel. ‘Met duiven in gesprek gaan betekent natuurlijk niet dat we met mensenwoorden met ze zouden moeten praten. We moeten beter kijken en luisteren naar wat ze willen.’

Oog hebben voor de vogel, beter kijken en luisteren: zulk advies is aan *De Scharrelaar* besteed. Anders dreigt een roemloze teloorgang als van de grauwe gors, waarover Caspar Janssen zich in dit nummer verwondert. De vogel is al decennialang in stilte aan het uitsterven, constateert hij bitter. Dat is niet eerlijk, het zal de grutto niet snel overkomen: ‘De alarmbellen klonken al toen de grutto nog lang niet toe was aan zijn zwanenzang.’ Ging het om de wielewaal, de roodborst of de ijsvogel, dan zouden ‘ongetwijfeld cameraploegen uitrukken om de laatste exemplaren te filmen,’ aldus Janssen. Over de grauwe gors hoort hij zelden iets of iemand. Vandaar dat hij de vogel een stem geeft en iets van zwanenzang laat klinken in welgemikte lyrische bewoordingen.

Lees en verwonder u, over de vogels en de woorden die schrijvende vogelkijkers ze geven. Nooit zullen we uitgekeken zijn, en nimmer uitgelezen.

Redactie *De Scharrelaar*

Emile Brugman

Jean-Pierre Geelen

Saskia van Loenen

Alexander Reeuwijk

Een vreemde vogel ‘vangen’

Een vroege herfstochtend en ik ben weer te laat opgestaan. Hijgend trap ik tegen een striemende zuidwester in naar school. Om de honderd meter veeg ik de regen van mijn bril en de tranen uit mijn ogen. Het fietspad is saai en kaarsrecht en ik kom veel te langzaam vooruit. Dit wordt weer een briefje bij de conciërge halen.

Opeens zie ik om het hoekje van mijn capuchon een bleekbruine gestroomlijnde vogel zitten tussen de meerkoeten. Aan de luwe kant van de eindeloos rechte sloot. Zijn voeten bijkans onder water, maatje loopeend. Door mijn trage voortgang kan ik vaststellen dat hij een stevige snavel met een haakpunt heeft en een kale wang. Deze vogel heb ik hier in de weilanden nog nooit gezien. Latere navraag bij mijn vader leert dat het waarschijnlijk om een jong zwak specimen ging dat door de harde wind vanuit het IJsselmeer landinwaarts is gewaaid. Dat geloof ik maar half want de vogel zag er, ondanks zijn verfomfaaide uiterlijk, best stevig uit en hield mij scherp in het oog. De volgende dagen en weken laat de vogel zich niet meer zien. Hij blijft een grote onbekende.

Nu, een halve eeuw later, duikt de vreemde vogel vaker op. Bijvoorbeeld in een groep aan de waterkant in de buurt van mijn woonplaats. Hoe pak ik deze herkansing om hem te ‘vangen’ aan? Een respectvolle afstand en voorzichtig omtrekende bewegingen is bij een vogel altijd aan te raden. Maar

door welke bril ga ik kijken om hem dichterbij te halen? Die vraag is belangrijker dan je denkt. Voor je het weet wordt je blik getrokken in een richting die je niet op wilt. Of sla je ongemerkt een pad in dat naar van alles en nog wat leidt maar dat ook afleidt van waar het om gaat: je vogel.

Vooraf het regelmatig wisselen van lens is goed. Lukt je dat niet, dan kun je proberen te achterhalen hoe anderen dit doen. Sommigen zien de opmerkelijkste dingen en weten die vaak ook nog beeldend vast te leggen. Mijn stiel is dat niet. Op de school voor biologen leerde ik om systematisch en kritisch te werk te gaan en waarnemingen allereerst nauwkeurig en objectief te noteren. Dat schud je niet maar zo af.

Pas na een half leven ging ik meer doen zoals de natuur zelf. Die weet ook niet waar ze naartoe gaat, maar komt via kronkelpaden wel tot volmaakte wezens waar de mond je bij open valt. Een beetje doelloos dwalen levert de mooiste doorzichtigheid op. Om de vreemde vogel te leren kennen besluit ik daarom eerst maar eens een beetje rond te kijken, een onbekend zijpad in te slaan of een omweggetje te maken. Recht op m'n doel afgaan met een scherp biologisch oog kan altijd nog.

Laten we beginnen met een etymologisch vergrootglas, een lens waardoor ook kleine lettertjes goed te ontcijferen zijn. Welke namen kreeg de vreemde vogel door de eeuwen heen en wat zegt dit over zijn leven.

Zijn oudste naam, *scolfaren*, is middeleeuws en verwijst naar het schorre en schrapende (*scolfende*) geluid dat hij maakt. Maar *scolfen* is ook een ongebruikelijk woord voor duiken. Duikt de vogel, maakt hij schorre geluiden of beide? Over de uitgang *aar* zijn de taalkundigen het wel eens. Die komt van een oud Nederlands woord voor arend. De middeleeuwers vonden dus dat het een schorre al dan niet duikende arend was. Maar hij werd in die tijd ook wel waterraaf of koolgans genoemd wat duidt op zijn donkere uiterlijk. Kortom, volgens

de historie hebben we te maken met een zwarte, schorre, forse roofvogel die duikt naar prooi. In feite een behoorlijk precieze duiding.

Zoals wel vaker haalde de Zweedse Carl Linnaeus (1707–1778) de betekenisvolle volksnaam van de vreemde vogel onderuit met zijn pionierende zoölogische naamgeving. Hij doopte hem *Pelecanus carbo* (de koolzwarte pelikaan). Het getuigt niet van een scherp oog voor zijn foerageergedrag maar bevestigt wel zijn kleur, zijn afmeting en de habitat waar hij voorkomt. De Franse natuuronderzoeker Jacques Brisson (1723–1806) trof met zijn wetenschappelijke naam beter doel. Hij noemde de vreemde vogel in 1760 *Phalacrocorax carbo*, oftewel de kaalhoofdige raaf met een houtskool-zwart kleed.

Buiten het domein van de wetenschappelijke nomenclatuur hielden de Laaglanders aan de Noordzee het gewoon op *scolfaren* of ook wel *schollebaar*. Pas in de negentiende eeuw raakten zij er steeds meer van overtuigd dat het hier toch vooral om een aal (paling) etende schraper ging. Daar hadden ze het niet zo op want paling vonden ze zelf ook erg lekker. De naam *schollebaar* raakte bijgevolg steeds meer in onmin en werd vervangen door *aalscholver*. Niemand weet wie de naamsverandering bedacht maar aalscholver en schollebaar zijn anagrammen. Had een paling vissende woordkunstenaar ooit zijn eureka-moment toen hij zijn lijnen binnenhaalde?

Kees Stip, alias Trijntje Fop (1913–2001) goochelde een eeuw later kunstig voort met deze klanken. Zijn versjes vinden we nu een beetje gekunsteld maar die over de aalscholver is een juweeltje. Als je het etymologisch vergrootglas door een leesbrilletje vervangt lees je:

Aalscholvers denken allemaal:
'kun je nog scholven, scholf dan aal.'
Doch door de golven diep bedolven
wil weinig aal zich laten scholven.
Zo scholft zo'n beest zich uit de naad,
terwijl het woord niet eens bestaat.

De essentie van het aalscholverleven in enkele zinnen samengevat. Welke bioloog doet hem dit na? Enige nuancering is wel op zijn plaats want een aalscholver scholft weliswaar als geen ander maar het is maar de vraag of de dichter op de hoogte was van de hoofdbetekenis van het woord: schor schreeuwen. Aalscholvers waren toentertijd zeldzaam. Ze schraaptten vooral luid op hun nesten in een enkele afgelegen broedkolonie. Dat is maar goed ook want anders was dit versje niet ontstaan terwijl het iets echt aalscholverigs beschrijft: het altijd maar keihard werken om genoeg vis te vangen.

Aalscholvers figureren ook in de echte literatuur. Vooral in verhalen die spelen aan de waterkant of dit nu van een zee, meer of rivier is. Al lezend kom je vooral iets te weten over de manier waarop de vissende mens de aalscholver zag. Dat is in twee woorden samen te vatten: kwaadaardig en gulzig. Maar er zijn uitzonderingen.

Zo schreef de Ierse Liam O'Flaherty, net teruggekeerd uit de loopgraven van de Eerste Wereldoorlog, *The Wounded Cormorant*. Een kortverhaal waarin hij de ervaringen uit zijn kindertijd op de Araneilanden verwerkt en de gruwelijke herinneringen aan de oorlog op afstand houdt. Liam schrijft dat de Ierse aalscholvers graag op hoge kliffen vlakbij zee zitten. Als er een rotsblok langs de klif de diepte in stuitert, vliegen alle vogels verschrikt op:

De groep aalscholvers vliegt niet ver. Zodra ze de laatste rotpunt gepasseerd zijn, duiken ze, de koppen voor-

uit, in zee. Hun langgerekte zwarte lichamen met hun uitgestrekte nek verdwijnen snel onder het oppervlak van de golven, steeds dieper, tot ze weer opduiken, het zeewater van hun kop schuddend. Daarna drijven ze op de zee, hun zwarte ruggen glinsterend in het zonlicht, hun bleekbruine kelen naar voren gestoken, hun kleine kop balancerend op hun lange gebogen nek.

Ze zitten als opgerichte slangen rond te kijken of er vijanden in de buurt zijn. Als ze niets zien beginnen ze te snateren en hun veren te schudden.

De getraumatiseerde Liam kijkt verdraaid goed uit zijn ogen.

Eeuwen eerder werd er ook al over de aalscholver geschreven. Maar deze verhalen zijn zelden op nauwkeurige waarnemingen gebaseerd en schilderen vaak een kwaadaardig beeld van de vogel. Zo vergelijkt John Milton in zijn *Paradise Lost* uit 1667 de duivel met een aalscholver die met gespreide vleugels in de top van de boom van het leven zit en weinig goeds voorheeft met de mensheid. Die reputatie verbeterde in de volgende eeuwen niet erg want nog in 1999 schreef de gelauwerde dichter Ted Hughes in een kinderboek dat verdronken vissers terugkeren als hongerige aalscholvers. Met akelig blote en ijskoude voeten. Ze zijn dol op malse kindertjes.

Over de veronderstelde gulzigheid van aalscholvers lees je vaker dan over hun kwaadaardigheid. Dat is nogal wie-des want iedereen die aan de waterkant woonde – en wiens voorouder deed dat niet – kon waarnemen dat aalscholvers niet uit waren op kindjes maar vooral vissen opdoken en op-slokten. Vissen die niet op het bord van onze altijd hongerige voorouders belandden.

Toch speelde de aalscholver nooit een hoofdrol in de vogel-literatuur. Behalve dan in een enkel horrorverhaal zoals *The Cormorant* van Stephen Gregory uit 1986 waarin te lezen valt hoe een jong gezin het slachtoffer wordt van een tamme maar

eigengereide aalscholver. Als je goed leest leunt de veronderstelde terreur door de aalscholver op hardnekkige misverstanden tussen stadse mensen en wilde dieren. Ze snappen elkaar niet en geven voortdurend verkeerde signalen. Het samenleven van de aalscholver met het gezin loopt dan ook voor beide gruwelijk af. Een aalscholver brengt ongeluk en slokt op wat hij tegenkomt. Hij is de wolf onder de vogels. Tijd voor een andere lens.

Brengen beeldend kunstenaars het negatieve beeld van de aalscholver aan het wankelen of versterken ze het juist? Oude afbeeldingen van aalscholvers zijn er niet veel. In ieder geval minder dan schetsen, etsen, gravures, schilderijen en beeldhouwwerken van flamingo's of ijsvogels. Maar aalscholverplaatjes gaan wel terug tot voorhistorische tijden. Zo is er in ieder geval één rotstekening van een aalscholverachtige vogel die er noch kwaadaardig, noch gulzig en eigenlijk nogal verkreukeld en kwetsbaar uitziet. Dat beeld wordt versterkt door een afbeelding in *The Devil's Cormorant* van Richard J. King, kenner van de cultuur rond zeeën. Het is een versiering op een vaas van het Chimu volk (850-1470) uit Noord-Peru en stelt een man voor die een aalscholver stevig bij de nek beet heeft. De man ziet er dreigend uit, de aalscholver trappelt machteloos met zijn voetjes. Het zou duiden op de afhankelijkheid van dit volk van aalscholverpoep om hun gewassen mee te bemesten.

Van recentere datum is een gravure van Gustave Doré die hij maakte bij een fabel van Jean de la Fontaine (1621-1695) over een bijna blinde stokoude en beverige aalscholver die niet meer in staat is naar vis te duiken. Hongerig en mismoe-dig zit hij aan de oever van een vijver en spreekt de vissen toe die in groten getale op zijn praatjes afkomen. De oude schurk waarschuwt de vissen dat ze snel moeten verhuizen omdat de mensen er met hun netten aankomen om de vijver leeg te vis-

sen. Hij weet nog wel een veilig plekje voor hen. De vissen laten zich de weg wijzen en de aalscholver kan hen vervolgen op zijn gemak uit zijn vennetje vissen.

Evenals historische verhalen en fabels hebben oude afbeeldingen van aalscholvers gemeen dat ze vooral iets zeggen over de relatie tussen vogels en mensen. Aalscholvers kapen de vis die wij ook claimen. Terwijl wij liever willen dat ze aan de lopende band guano voor ons produceren en ons helpen bij het vangen van vis. Of ze houden ons een spiegel voor en lezen ons zelfs de les. Een vogel mag er dan vreemd uitzien, de kunstenaar geeft hem toch vooral in lijn met de menselijke tijdgeest weer. Pas in de vorige eeuw verschijnen de eerste tekeningen van aalscholvers die volstrekt zichzelf zijn. Vrije vogels in hun element die hun eigen dagelijkse gang gaan. Vastgelegd in treffende en natuurgetrouwe prenten.

Dat begint al met de ietwat onbeholpen maar rake schetsjes die de piepjonge aalscholveronderzoeker Adriaan Kortlandt in de eerste helft van de vorige eeuw maakte van de rotzooi trappende en broedende aalscholvers in een grote kolonie in eendenkooi Lekzicht bij Lekkerkerk. Hij bouwde daar eigenhandig een meer dan tien meter hoge uitkijktoren met draaibare top. Zo kon hij van dichtbij het intieme vogelleven bekijken dat zich hoog in de boomtoppen afspeelde.

Nu hebben we de tekeningen van de Deense vogelaar en kunstenaar Jens Gregersen (1952). Hij woont al decennia tussen de aalscholvers op het minuscule eilandje Vorsø in de Horsensfjord ten zuiden van Århus. In 1995 maakte hij illustraties bij de artikelen in een *Ardea*-uitgave. Nonchalante krabbels die de houding en de acties van aalscholvers loepzuiver weergeven. Of ze nu op hun nest zitten, naar vis duiken of onderling bakkeleien. In een meer recente *Ardea*-uitgave over de aalscholver doet de Nederlandse Jos Zwarts dat even treffend. Aalscholvers met hun zwempoten ongemakkelijk balancerend op een dunne paal, diep in het water liggend of

tronend op een slordig nest hoog in een kale boom. Het zijn bedrieglijk eenvoudige zwart-wit krabbeltjes die wezen, silhouet, houding en gedrag magnifiek weergeven.

Ook al kan een bioloog geen penseel of tekenpotlood vasthouden, toch weet hij vaak de ‘schoonheid der natuur’ te vangen. Zelfs een reeds vele eeuwen dode vogel weet hem tot extase en een lyrische verhandeling te brengen. De misschien wel grootste onder hen is de Amerikaanse paleontoloog en evolutiebioloog Stephen J. Gould (1941–2002). Hier te lande bekend van de televisieserie *Een schitterend ongeluk*. Stephen struinde niet met kijker of fototoestel om de nek door een natuurgebied maar snuffelde graag met een vergrootglas in de hand langs vitrines en door depots. De preparaten en artefacten troffen hem soms als een mokerslag en leidden tot spitsvondige verhandelingen. Maar hij hield ook van plaatjes, die hij graag door een professional met een kunstenaarsoog liet maken.

Zo verhaalt hij in het boek *Finders, Keepers* over de collectie van de Nederlander Willem Cornelis van Heurn (1887–1972). Deze verzamelde heel veel van hetzelfde en bewaarde en labelde zijn vondsten minutieus. Tientallen opgespannen vellen van eenzelfde soort op precies dezelfde manier geprepareerd en keurig naast elkaar. Dat mag dan saai klinken, maar is dat voor een bioloog geenszins. Het toont op een prachtig beeldende wijze dat er uiterst kleine verschillen zijn tussen al die platgeslagen varkenssnuitjes en hondenkoppen. Van Heurn publiceerde bijvoorbeeld op grond van zijn verzamelde molvenelletjes over de subtiele variatie in vachtkleur bij mollen. Evolutie in het platte vlak.

Over de precieze werking van evolutie ruziede Stephen J. Gould veelvuldig met collega-wetenschappers, maar over een ding zijn alle biologen het hartgrondig eens: als je meer over dieren en hun herkomst en levenswijze wilt leren moet je beginnen bij een natuurhistorische collectie. Hun kijkrichting